

JIZZAX VILOYATIDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SUBYEKLARINING RIVOJLANISHI HOLATI

Jabborova Zaynab Mamasodiqovna

Jizzax politexnika instituti, PhD

Sharaffulina Rozaliya Radmirovna

Ufa fan va texnologiyalar universiteti, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Annotatsiya: Tadbirkorlik faoliyatida mehnatni tashkil etish u yoki bu xo'jalik faoliyati turi bilan shug'ullanuvchi subyektning nafaqat o'ziga xos xususiyati bilan, balki milliy iqtisodiyotning rivojlanish bosqichi xususiyatlari bilan ham uzviy bog'liq.

Kalit so'zlar: kichik biznes, tadbirkorlik, mehnat, mehnat munosabatlari, mehnatni tashkil etish, mehnat me'yorlari, rag'batlantirish.

Annotation: the organization of labor in entrepreneurial activity is inextricably linked not only with the peculiarity of the subject engaged in this or that type of economic activity, but also with the features of the stage of development of the national economy.

Keywords: small business, entrepreneurship, Labor, Labor Relations, Labor Organization, labor norms, incentives.

Iqtisodiy islohotlar sharoitida rag'batlantirish tizimidan motivatsiya tizimiga bosqichma-bosqich o'tishni amalga oshirgan korxonalar yuqori raqobatbardoshlik darajasiga erishgan. Bu tushunchalarning o'zgarishigina emas, balki juda yuqori darajali iqtisodiy ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi: xodimlar motivlarining barcha rang-barangligi va o'ziga xosligi rag'batlantirish tizimi o'rini egallagan mos keluvchi motivatsiya tizimida aks etib boradi.¹

¹Z.M.Jabborova. (2023). Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda mehnat munosabatlarini takomillashtirish. (PhD) dissertatsiya.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, iqtisodiyotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish va unga keng yo'l ochib berish aholini bandligini samarali ta'minlash hamda bu orqali aholi farovonligini oshirishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Tadbirkorlik faoliyatida mehnatni tashkil etish u yoki bu xo'jalik faoliyati turi bilan shug'ullanuvchi subyektning nafaqat o'ziga xos xususiyati bilan, balki milliy iqtisodiyotning rivojlanish bosqichi xususiyatlari bilan ham uzviy bog'liq. Mamlakatimizning hozirgi rivojlanish bosqichida ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish sharoitida kichik va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirishning ustuvor vazifalari sifatida kichik korxonalar xodimlarini samarali mehnat qilish usullariga o'rgatish, mehnat potensialidan foydalanishning ratsional usullariga o'tish, ilg'or mehnat tajribalarini targ'ib qilish, samarali mehnat usullarini joriy etish hisobiga xarajatlarni kamaytirish kabi vazifalar ustuvor vazifa hisoblanadi. Bularning barchasi kichik korxonalarda mehnatni tashkil etish bilan bog'liq bo'lgan vazifalardir. Shuning uchun ham mehnatni tashkil qilish ko'p qirrali jarayon bo'lib, o'ziga xos tadbirlar tizimi sifatida qaraladi. Bu tadbirlar ishchi kuchidan unumli foydalanish, ishlab chiqarish jarayonida xodimlarni joy-joyiga qo'yish, mehnat me'yorlari va uni rag'batlantirish, ish joyini tashkil etish va qulay mehnat sharoitlarini yaratish kabilarni o'z ichiga oladi. Ushbu tizimning amal qilishi holatida inson nafaqat ishchi sifatida, balki inson sifatida uning individual qobiliyatiga, kasbiy faoliyati xususiyatiga e'tibor qaratiladi.

Biznes faoliyati samaradorligini baholashda ijtimoiy so'rovnomalar o'tkazib, soha vakillarining fikrlaridan foydalanish ham tadqiqot usullaridan biri hisoblanadi. Mazkur faoliyat samaradorligini baholash emas, balki davlatning ushbu sohadagi iqtisodiy siyosatini maqsadga muvofiqligini o'rganish zarurdir. Tahlil etishdagi bunday an'anaviy yondashuvlar tadbirkorlikning ichki holati va uning mamlakat iqtisodiyotidagi ulushini baholashga imkon beradi.

Biznes faoliyatining rivojida mehnatni tashkil etish jonli mehnatdan iborat bo‘lib, mehnat jarayonlarini tashkil etish tizimi sifatida quyidagi elementlarni ajratib ko‘rsatish mumkin:

1-jadval

Tadbirkorlik faoliyatida mehnat jarayonini tashkil etish tizimining tarkibiy elementlari tuzilishi

Ko‘rsatkichlar	Ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni
<p>Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda mehnat jarayonini tashkil etish tizimi</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ish vaqti va mehnat quollaridan foydalanish darajasi bilan belgilanadigan alohida ishchi yoki mehnat jamoasi tomonidan bajariladigan, ma’lum mazmun, hajm va murakkabligi bilan tavsiflanadigan mehnat tarkibi inson imkoniyatlari, uning kasb-malaka tayyorgarligi bilan taqqoslanishi; - mehnat jarayonida ijrochilarni o‘zaro bog‘liqligi (ya’ni mehnat kooperatsiyasi), asosiy va yordamchi ishlab chiqarish ishchilari xizmatchilari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqliq; - mehnatni tashkiliy sharoiti, ya’ni mehnat va dam olish, mehnat intensivligi, texnik xavfsizlikning mavjudligi, almashish grafigi, ish joyini rejalashtirish, ish joyining estetik holati, ishlab chiqarish holati kabilarsiz mehnat jarayonini amalga oshirib bo‘lmasligi; - kasbiy talablar va ishlovchilarning shaxsiy sifati uning tayyorgarligi o‘z joyida ishlashlari, mehnatga moslashishi, malakasini oshirish kabi talablarni inobatga olib personalni tanlash; - jamoa va alohida ishchini mehnat natijalariga, ijtimoiy-iqtisodiy motivatsiyalashni shakllantirish yo‘li bilan mehnatga qiziqtirishni ta’minlash.

1-jadvalda mehnatni tashkil etish jonli mehnatdan iborat bo‘lib, mehnat jarayonlarini tashkil etish tizimi sifatida elementlar keltirilgan. Unda mehnat jarayoni shakllanishi xususiyati ishlovchilarni mehnatga jalb etish sharoiti bilan tavsiyalanadi. Bu ko‘pchilik kichik korxonalarining umumiy o‘ziga xos va asosiy xususiyatidir. Olib borilgan tadqiqotlar natijasi shundan dalolat bermoqdaki, kichik korxonalar rahbarlarining ko‘pchiligi (deyarli yarmidan ko‘pi) ishchi kuchini faqat an‘anaviy to‘liq bandlik sharti bilan yollashadi. Ishchilarni mehnatga jalb qilishning usbu shaklining ahamiyati uzoq vaqt davomida o‘zgarmasdan kelmoqda, oqibatda mehnat bozori xarakteri uchun ijobiy holat bo‘lib, uni nisbatan barqaror amal qilayotganidan dalolat beradi.

Ma’lumki, kichik biznes bozor iqtisodiyotining asosi, iqtisodiy o‘sish sur’atlarini, yalpi milliy mahsulot tarkibi va sifatini, aholining ish bilan bandligi va daromadi darajasini belgilaydigan yetakchi sektor hisoblanadi. Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti ta’kidlanganidek², “Bizning yana bir muhim vazifamiz – kichik biznes va tadbirkorlik sohasini qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish, mamlakatimiz iqtisodiy qudratini, yurtimizda tinchlik va barqarorlik, ijtimoiy totuvlikni mustahkamlashdan, bu soha ulushini yanada oshirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratib berishdan iborat. Nega deganda, tadbirkor nafaqat o‘zini va oilasini, balki xalqni ham, davlatni ham boqadi”.

Mehnat bozorida aholining ish bilan bandligini oshirish, ishchi kuchiga talab va taklif o‘rtasidagi mutanosiblikka bevosita ta’sir ko‘rsatish, bandlikka ko‘maklashishga muhtojlar va ishsizlar sonining o‘zgarishi orqali aniqlandi. Uni tadqiq etishda mehnat bozorining umumiy qonuniyatlari, tamoyillari va konsepsiyalarini hisobga olish zarur. Bandlikka ko‘maklashish markazlarining ishga joylashtirish bo‘yicha yuqori samarali faoliyatiga qaramasdan, unchalik katta bo‘lmagan qismga ega bo‘sh ish joylari uning yordamida to‘ldiriladi.

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojatnomasini o‘rganish va keng jamoatchilik o‘rtasida targ‘ib etishga bag‘ishlangan ilmiy- ommabop qo‘llanma. -T.: 2019, -218 b.

Mehnat bozorining o'rganilganlik darajasi tahlili shundan dalolat beradiki, respublikamizning ko'pchilik olimlari aholining bandligi masalasini hal etishda kichik ishlab chiqaruvchilarni makroiqtisodiy funksiyasidan kelib chiqadi. Korxonalar darajasida mehnat munosabatlari masalasiga – xususan, kichik korxonalarda ishchi kuchini yollash xususiyatlariga kam e'tibor berilgan, shuni e'tirof etish joizki, kichik korxonalarda mehnat bozorining xususiyatlari bir qator omillar bilan belgilanadi.

Jizzax viloyati har bir tumanining hududiy-iqtisodiy xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, ishchi kuchiga talab va taklifga qarab, kichik korxonalar, oilaviy tadbirkorlik subyektlarini joylashtirishning ustuvor yo'nalishlarini aniqlash mumkin va bunda biz tomonimizdan ilgari surilgan uslubdan foydalanish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojatnomasini o'rganish va keng jamoatchilik o'rtasida targ'ib etishga bag'ishlangan ilmiy- ommabop qo'llanma. -T.: 2019, -218 b.
2. Z.M.Jabborova. (2023). Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda mehnat munosabatlarini takomillashtirish. (PhD) dissertatsiya.
3. Abduraxmonova G.Q. Kichik biznesda aholini munosib mehnat tamoyillari asosida ish bilan ta'minlashni takomillashtirish.: I.f.d.dissertatsiyasi avtoreferati. - T.:2016. -25 B.
4. Горфинкель В.Я., Швандер В.А. Экономика предприятия: Учебник для вузов. Перераб.и доп. –Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2000.- С. 274.
5. Jabborova Z.M. Aholi ish bilan bandligini oshirishda xususiy tadbirkorlikning o'rni. // "Iqtisodiyot va ta'lim" jurnali, 2019-y. № 6, .
6. Jabborova Z.M. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda mehnat faoliyatini rag'batlantirish yo'nalishlari. // "Moliya" ilmiy jurnali, 2020-yil, № 4, 153-162 bet "Moliya" ilmiy jurnali, 2020 yil, № 4, 153-162 b.